

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТВОРЕННІ ТА ЗАХИСТІ ТВОРІВ

Штучний інтелект дедалі активніше використовується у творчій діяльності. Сучасні генеративні системи допомагають створювати тексти, графічні зображення, музичні композиції, відеоматеріали та інші результати інтелектуальної діяльності. Водночас ці технології відкривають нові можливості для захисту авторських прав. Зокрема, вони дозволяють автоматизувати пошук незаконно розміщених творів та виявляти випадки їх використання без дозволу правовласників. Таким чином, штучний інтелект впливає не лише на процес створення творів, а й на способи забезпечення їх правової охорони.

Разом із новими можливостями виникають і правові ризики. Вони стосуються не лише кінцевого результату, створеного за допомогою штучного інтелекту, а й самого процесу його отримання. Наприклад, користувачі можуть завантажувати до генеративних систем чужі твори, використовувати їх для створення нового контенту або поширювати отримані результати з комерційною метою. Окремі проблеми виникають і тоді, коли алгоритми автоматично обмежують доступ до матеріалів, які система визначила як такі, що порушують авторські права. Тому використання штучного інтелекту потребує належного правового регулювання та врахування інтересів усіх учасників цих відносин.

Основні засади охорони творів в Україні визначає Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року № 2811-IX [1]. Він також передбачає спеціальний правовий режим окремих результатів, згенерованих комп'ютерними програмами. Проте питання використання штучного інтелекту не обмежуються визначенням прав на такі результати. Не менш важливими є умови роботи з генеративними сервісами, правомірність використання вихідних матеріалів та можливості застосування алгоритмів для захисту авторських прав.

Одним із найбільш поширених способів використання штучного інтелекту є звернення до генеративних онлайн-сервісів. Відносини між користувачем і постачальником такого сервісу зазвичай регулюються договором або стандартними умовами використання платформи. Ці умови можуть визначати порядок завантаження матеріалів, можливості їх подальшого використання, права на отриманий контент та відповідальність сторін. Однак користувачі не завжди уважно ознайомлюються з відповідними положеннями. У результаті вони можуть не усвідомлювати правових наслідків використання певної технології.

Особливої уваги потребують випадки, коли до системи штучного інтелекту завантажуються твори, права на які належать іншим особам.

Технічна можливість редагувати, перекладати або змінювати такий матеріал не означає, що користувач має право це робити. Залежно від характеру використання можуть порушуватися майнові права автора на відтворення, переробку чи інші способи використання твору. Тому перед завантаженням матеріалів необхідно з'ясувати, кому належать відповідні права та чи дозволяється їх використання для визначеної мети.

Не менш важливою є проблема збереження контролю над творами, які користувач передає генеративному сервісу. Умови окремих платформ можуть передбачати зберігання завантажених матеріалів або їх використання для вдосконалення роботи системи. Це створює ризики для авторів, видавців, дизайнерів, науковців та інших осіб, які працюють із результатами творчої діяльності. Особливо небажаним може бути передавання до таких сервісів неопублікованих рукописів, дизайнерських проєктів або інших матеріалів, доступ до яких має залишатися обмеженим.

На нашу думку, перед використанням генеративного сервісу необхідно перевіряти не лише можливості отримання бажаного результату, а й умови роботи з вихідними матеріалами. Важливо з'ясувати, чи зберігає платформа завантажений контент, чи може використовувати його для інших цілей, чи передбачена можливість видалення матеріалів та чи допускається їх передавання третім особам. Така перевірка дозволить зменшити ризики неправомірного використання творів та забезпечити кращий захист інтересів правовласників.

Окремі ризики виникають під час використання згенерованих матеріалів у комерційній діяльності. Отриманий за допомогою штучного інтелекту текст, малюнок або відеоролик може містити елементи вже існуючих творів. Особливо це стосується випадків, коли користувач просить систему створити результат, максимально подібний до конкретного твору. Тому перед оприлюдненням або комерційним використанням такого контенту необхідно перевіряти, чи не порушує він авторських прав інших осіб.

Вважаємо, що підприємствам та організаціям, які постійно використовують штучний інтелект у творчій діяльності, доцільно розробляти внутрішні правила роботи з такими технологіями. Вони можуть передбачати перевірку прав на вихідні матеріали, ознайомлення з умовами використання цифрових сервісів та оцінку ризиків поширення отриманого контенту. Особливо корисними такі правила будуть для видавництв, рекламних агентств, медіаорганізацій і закладів освіти. Їх запровадження сприятиме більш відповідальному використанню штучного інтелекту та зменшенню кількості можливих порушень.

Водночас штучний інтелект може бути ефективним засобом захисту авторських прав. Щодня в Інтернеті розміщуються величезні обсяги текстів, фотографій, музики та відеоматеріалів. Самостійно відстежувати всі випадки використання власних творів правовласникам

досить складно. Автоматизовані системи дозволяють значно прискорити цей процес. Вони можуть аналізувати цифровий контент, порівнювати матеріали та виявляти можливі порушення авторських прав.

Одним із поширених способів такого захисту є використання цифрових відбитків творів. Відповідна технологія дозволяє сформувати набір цифрових характеристик певного матеріалу та порівнювати його з іншими файлами. Завдяки цьому можна виявляти однакові або подібні зображення, аудіозаписи та відеоматеріали. Окремі системи здатні розпізнавати контент навіть після певних технічних змін. Це полегшує пошук незаконно розміщених творів та допомагає правовласникам швидше реагувати на можливі порушення.

Водночас не всі системи автоматизованого розпізнавання контенту є системами штучного інтелекту. Частина з них працює на основі інших алгоритмічних технологій. Проте поєднання цифрових відбитків із методами машинного навчання може підвищувати ефективність пошуку збігів. Тому важливо враховувати можливості конкретної системи та достовірність результатів її роботи.

Прикладом використання автоматизованих технологій для захисту авторських прав є система YouTube Content ID [2]. Вона порівнює матеріали, завантажені користувачами, із файлами, наданими правовласниками. У разі виявлення збігу система може застосовувати визначену правовласником політику. Зокрема, йдеться про блокування відео, відстеження його переглядів або отримання доходу від реклами. Такий механізм дозволяє правовласникам контролювати використання своїх творів без необхідності постійно здійснювати ручний пошук порушень.

Однак автоматизоване виявлення збігу не завжди свідчить про порушення авторського права. Наприклад, певний фрагмент твору може використовуватися на підставі дозволу правовласника або відповідно до встановлених законом випадків вільного використання. Алгоритм не завжди здатний правильно оцінити мету такого використання, обсяг запозичення та інші важливі обставини. Тому результати автоматизованого аналізу не повинні вважатися безумовним підтвердженням правопорушення.

На нашу думку, штучний інтелект доцільно використовувати насамперед для попереднього виявлення можливих порушень. Остаточна правова оцінка повинна здійснюватися з урахуванням усіх обставин використання твору. Це дозволить поєднати швидкість роботи автоматизованих систем із необхідністю забезпечення належного захисту прав та законних інтересів учасників відповідних відносин.

Окремою проблемою є помилкове блокування матеріалів, які розміщені в Інтернеті на законних підставах. Автоматизована система може обмежити доступ до контенту лише через його подібність до іншого твору. У результаті користувач може втратити можливість поширювати власні матеріали, навіть якщо їх використання не порушує

законодавства. Особливо складною стає ситуація, коли платформа не пояснює причини блокування або не забезпечує можливості швидко оскаржити відповідне рішення.

Певні підходи до вирішення цієї проблеми передбачені статтею 17 Директиви (ЄС) 2019/790 про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку [3]. Ця стаття встановлює особливості відповідальності окремих постачальників послуг обміну онлайн-контентом. Водночас вона передбачає гарантії для користувачів, матеріали яких були заблоковані або видалені. Зокрема, важливим є право на оскарження таких рішень та вимога щодо розгляду скарг за участю людини.

Вважаємо, що цей підхід заслуговує на увагу в контексті розвитку українського законодавства. Автоматизовані системи можуть допомагати виявляти можливі порушення, однак користувач повинен мати можливість отримати пояснення причин обмеження доступу до свого матеріалу та оскаржити відповідне рішення. При цьому розгляд скарги не повинен зводитися до повторної автоматичної перевірки. Важливо забезпечити реальну участь людини, здатної оцінити правові обставини конкретної ситуації.

Важливе значення має також прозорість роботи автоматизованих систем. Це не обов'язково передбачає розкриття програмного коду або технічної інформації, що становить комерційну таємницю. Насамперед користувачам повинні бути зрозумілими правила застосування таких технологій, можливі наслідки виявлення збігів та порядок оскарження прийнятих рішень. Встановлення відповідних правил сприятиме зменшенню кількості необґрунтованих обмежень та підвищенню довіри до цифрових платформ.

Не менш важливим є питання відповідальності за помилкові рішення автоматизованих систем. У випадку необґрунтованого блокування контенту необхідно з'ясувати, хто саме повинен перевіряти законність такого обмеження та забезпечувати усунення його наслідків. Це може залежати від того, хто визначив правила роботи системи, ініціював застосування обмеження та має можливість переглянути відповідне рішення. Вважаємо, що розподіл відповідальності повинен враховувати реальну роль кожного учасника у прийнятті та виконанні таких рішень.

Ще одним перспективним напрямом захисту авторських прав є використання технологій, які дозволяють встановлювати походження цифрового контенту. Вони можуть зберігати інформацію про створення файлу, його подальше редагування та інші зміни. Такі відомості можуть бути корисними для авторів, видавців, медіаорганізацій та інших правовласників. Водночас технічна інформація про походження матеріалу не завжди підтверджує авторство або належність майнових прав. Тому її необхідно оцінювати разом з іншими юридично значущими обставинами.

Прикладом розвитку відповідних технологій є стандарти Coalition for Content Provenance and Authenticity (C2PA) [4]. Вони спрямовані на забезпечення можливості збереження та перевірки інформації про походження цифрових матеріалів. Використання таких стандартів може допомогти встановлювати історію створення та зміни контенту. Однак ці технології не замінюють правових механізмів підтвердження авторства та захисту майнових прав на твори.

Отже, використання штучного інтелекту у створенні та захисті творів відкриває значні можливості для розвитку творчої діяльності та вдосконалення механізмів охорони авторських прав. Водночас відповідні технології породжують нові правові ризики. Вони стосуються використання чужих творів у генеративних системах, умов роботи цифрових платформ, правомірності поширення згенерованого контенту та можливих помилок автоматизованого захисту.

На нашу думку, перспективним напрямом удосконалення цих відносин є запровадження принципу контрольованого використання штучного інтелекту у сфері авторського права. Його зміст полягає в необхідності дотримання трьох основних вимог. По-перше, матеріали, які використовуються у процесі роботи систем штучного інтелекту, повинні застосовуватися на законних підставах. По-друге, умови використання генеративних сервісів та автоматизованих систем захисту мають бути зрозумілими й передбачуваними. По-третє, рішення, які впливають на реалізацію авторських прав та інтересів користувачів, повинні підлягати перевірці людиною. Дотримання цих вимог дозволить використовувати переваги штучного інтелекту та водночас забезпечувати належний захист авторських прав у цифровому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20>.
2. How Content ID works. YouTube Help. URL: <https://support.google.com/youtube/answer/2797370>.
3. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. Official Journal of the European Union. 2019. L 130. P. 92–125. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>.
4. Coalition for Content Provenance and Authenticity. C2PA Technical Specification. Version 2.1. September 2024. URL: https://spec.c2pa.org/specifications/specifications/2.1/specs/C2PA_Specification.html.